

УДК 78.072/78.071.3

<https://doi.org/10.31652/978-617-UAWCS-2025.50>**Т.Ю. Панасюк**

концертмейстер

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

м. Вінниця, Україна

e-mail: tamara.panasjuk1963@gmail.com

ЗАВДАННЯ ТА СПЕЦИФІКА РОБОТИ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА В КЛАСІ ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО»

Анотація. У дослідженні розглядається питання розуміння професійних функцій концертмейстера, його роль та специфічні завдання у підготовці здобувачів спеціальності «Музичне мистецтво». Проаналізовано дослідження з даної тематики сучасних українських вчених. Висвітлено особливості та відмінності роботи концертмейстера з професійними співаками та студентами, а також питання творчих взаємовідносин піаніста-концертмейстера та соліста в їх взаємозв'язку.

Ключові слова: діяльність концертмейстера, виконавська майстерність, фахові компетенції

Abstract. The study addresses the issue of understanding the professional functions of a concertmaster, their role, and specific tasks in preparing students in the field of "Musical Arts." It analyzes research on this topic by contemporary Ukrainian scholars. The paper highlights the peculiarities and differences in working with professional singers, as well as the issue of the creative interactions between the pianist-concertmaster and the soloist in their interconnection.

Keywords: The concertmaster's activity, performance mastery, professional competencies.

На сучасному етапі швидкозмінного світу діяльність концертмейстера-акомпаніатора поряд з традиційним розумінням професійних функцій набуває ширшого контексту особливо в музично-педагогічній сфері. Актуальність виявлення завдань та специфіки роботи концертмейстера із здобувачами спеціальності «Музичне мистецтво» в класі постановки голосу «зумовлюється потребами сучасного суспільства щодо підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів, певними вимогами до професійно-творчої спрямованості педагогів-музикантів, їхньої комунікативності і успішної педагогічної взаємодії для створення сприятливого навчального середовища» [7, с. 138]. Визнання повноцінності педагогічного компонента діяльності концертмейстера та розкриття його сутності в наукових джерелах до теперішнього часу так і не отримало розгорнутого висвітлення. Юридично це положення підтверджується різницею, що зберігається, в статусах педагога і концертмейстера. Таким чином, при високій практичній затребуваності в концертмейстерах, має місце невизначеність типологічного статусу професії.

Проблема виявлення природи музично-виконавської діяльності досить розроблена в психолого-педагогічній, музикознавчій та музично-педагогічній літературі. Виконавська діяльність музиканта розглядається як один з видів творчої діяльності та характеризується неповторністю по характеру здійснення та результату, оригінальністю, суспільно-історичною та індивідуальною унікальністю. Вона діалектично поєднує в собі інтуїтивне, емоційне, раціональне та має в своїй основі комунікативний процес, спрямований на передачу музичної інформації від композитора до слухача.

Мистецтво акомпанементу, його теорія та практика розглядаються в дослідженнях піаністів-практиків. Музиканти піднімають питання проблеми творчих взаємовідносин піаніста-концертмейстера та соліста, взаємозв'язку сольної та фортепіанної партій, досліджується проблема формування художніх критеріїв концертмейстерської майстерності (Н. Н. Горошко М. В. Воротний, В.П. Саранін, П. Н. Євтіхіїв), підкреслюється комплексна природа професійної майстерності концертмейстера, що складається із сукупності

спеціальних знань, виконавських умінь та навичок, індивідуально-психологічних якостей особистості.

Низка науковців діяльність концертмейстера розглядають як особливий напрям музичної педагогіки [8] (, як компонент соціо-культурного фактору становлення особистості [9]. Відомі праці: підручник Т. Молчанової «Мистецтво піаніста-концертмейстера» [4], дисертаційні дослідження Л. Повзун «Наукові і художні аспекти мистецької діяльності піаніста-концертмейстера» [6], та Т. Карпенко [2]; наукові розробки О. Бабчук, В. Левчук, Ю. Павлічук, С. Паламар, Т. Фойдер вивчають питання творчих концертмейстерських навичок.

Метою статті є аналіз особливостей концертмейстерської діяльності у процесі підготовки здобувачів спеціальності «Музичне мистецтво» в класі постановки голосу.

Сучасність вимагає підготовки грамотних спеціалістів-концертмейстерів з високим виконавським потенціалом, спрямованим на застосування набутих виконавських умінь та навичок на практиці, узагальнення та закріплення досвіду, адаптацію концертмейстерських умінь та навичок до умов професійної діяльності вчителя музики [1, с. 16]. У єдиному кваліфікаційному довіднику посад функціонал акомпаніатора-концертмейстера визначено наступним чином: «веде індивідуальні та групові репетиції (заняття) з артистами-вокалістами (оперними та камерними), артистами балету, солістами-інструменталістами, так і артистами інших жанрів, репертуару. Здійснює під час репетицій музичний супровід на фортепіано під час роботи над новими програмами (номерами). Виступає акомпаніатором у номерах артистів усіх жанрів та виконавцем окремих фортепіанних творів під час проведення концертів, інших заходів. Виконує нові музичні твори з аркуша та транспонує досить складний нотний матеріал».

Спеціальні фахові компетенції концертмейстера:

1. Музично-теоретичні: уміння читати нотний текст з аркуша. Володіння навичками сольфеджування одноголосного й багатоголосного музичного матеріалу; розвиненість внутрішнього слуху та функціонального вокального слуху; здатність застосовувати у процесі навчання та фахової діяльності знання з теорії музики, гармонії, аналізу музичних форм, поліфонії;

2. Вокально-виконавська: володіння вокальною технікою (співацька постава, звукоутворення, чисте звуковисотне інтонування, розвинене дихання і звуковедення, атака звука, висока співацька позиція, дикція, артикуляція, робочий діапазон тощо); здатність виявити найкращі художні властивості співацького голосу (вібрація, тембр, політність, рухливість тощо); уміння співати з супроводом і без нього; сформованість навичок ансамблевого співу; наявність індивідуальної вокально-виконавської манери.

3. Вокально-сценічна: здатність до творчої інтерпретації вокальних творів. Наявність творчого іміджу; сформованість сценічної культури та навичок вербальної і невербальної комунікації із глядачем у процесі концертного виступу; володіння акторською майстерністю та навичками сценічного руху; здатність до постановки концертних номерів; уміння працювати з різними типами мікрофонів.

4. Вокально-методична: володіння методикою постановки голосу, методами розвитку вокальної техніки, культури співу, творчого потенціалу співака; знання принципів класифікації співацьких голосів та вміння правильно визначити тип голосу співака; спроможність проектувати вокально-педагогічний репертуар для різних типів співацьких голосів (дитячих, дорослих); володіння методикою роботи над вокальними вправами, вокалізами, вокальними творами різної форми, жанру, стилю; здатність застосовувати набуті знання і навички в процесі викладання сольного співу у початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах.

5. Інструментально-виконавська: уміння грати на фортепіано вокальні вправи з супроводом, модулюючи у всі тональності (вгору і вниз); здатність грати по нотах і підбирати на слух нескладний акомпанемент до вокалізів та вокальних творів; уміння грати на фортепіано партитури для вокальних ансамблів різного виконавського складу (однорідного й мішаного; 2-, 3-, 4- голосного).

Отже, концертмейстер – це музикант, який допомагає вокалістам, інструменталістам, артистам балету розучувати партії та акомпанує їм на репетиціях і концертах. Знання історії музики, музичного театру, вокального мистецтва, концертного та навчального репертуару передбачає широкий рівень ерудиції, і це лише те, що застосовується концертмейстерами на практиці. Діяльність акомпаніатора-піаніста передбачає зазвичай лише концертну роботу, тоді як поняття концертмейстер включає щось більше: вміння контролювати якість їх виконання або інших недоліків.

У діяльності концертмейстера об'єднуються творчі, педагогічні та психологічні функції. Та їх важко відокремити один від одного у навчальних, концертних та конкурсних ситуаціях. Музика більшою мірою, ніж багато інших сфер людської діяльності, має підстави бути віднесеною до психологічної сфери. Сучасні дослідження виявляють схильність піаніста до професії концертмейстера: якщо за типологічними ознаками концертмейстер може бути віднесений і до виконавців, і до педагогів, то за вимогами, які професія пред'являє до інтуїтивних властивостей, це музикант, що має надрозвинені психологічні властивості емпатії, що дозволяє налагоджувати з партнером по ансамблю будь-якого віку, рівня виконавських здібностей музичне та людське взаєморозуміння. Свещинська Н. В. зазначає: «У сучасних умовах психологічна компетентність концертмейстера важлива не менше, ніж його виконавські та педагогічні здібності, навички читання з аркуша та транспонування. В деяких ситуаціях, що складається в процесі відповідальних концертів, конкурсних виступів, концертмейстер в повному сенсі виконує роль психолога, який вміє зняти напругу соліста, негативний фон перед виходом на сцену, здатен знайти вірну яскраву асоціативну підказку для артистичного настрою. Концертмейстер, знаходячись поряд, допомагає пережити невдачі, пояснити їх причини, тим самим попереджаючи в подальшому виникнення сценوفобії, страху перед повторенням помилок» [4, с.131].

Отже, усвідомлення важливості та практичної значущості психологічної підготовки, специфічної для кожної професії, поєднується з необхідністю цілісного сприйняття окремого виду діяльності в тісному взаємозв'язку зі спорідненими видами та в контексті всієї культурної реальності. Вивчення проблеми психологічної компетенції у процесі підготовки вчителя музичного мистецтва є досить актуальною, оскільки допомагає розвинути навички комунікації у триєдності: педагог – учень (соліст) – концертмейстер. В процесі творчої діяльності функція супроводу і психологічної підтримки тісно сплітаються в єдину функцію музично-художнього і психолого-педагогічного супроводу. Таким чином, видно, що основна діяльність концертмейстера зосереджена на художніх та педагогічних функціях. Проте, внутрішнє наповнення художньої діяльності (виконання, інтерпретація та супровід) перебувають у нерозривному взаємозв'язку.

Велике значення для ефективності класної роботи має характер спілкування концертмейстера і педагога, тому що від цього залежить не тільки музичне просування студента, але і виховання його особистості.

У процесі уроку і репетицій педагог нерідко висловлює концертмейстеру побажання, зауваження і т. п. Реакція концертмейстера на такі зауваження має важливе значення для виховання майбутнього вчителя музичного мистецтва. Основний принцип тут – зацікавленість концертмейстера, яку має відчувати студент. Діяльність музикантів – соліста, викладача і концертмейстера вимагає спільних зусиль, і морально-психологічний клімат цього мініатюрного соціуму має величезне значення. Між людьми, які роблять спільну справу, повинна бути згуртованість, дисципліна і відповідальність дій, взаємодопомога і взаємоповага, спільний психологічний настрій. Від якості та міжособистісних взаємин, від ступеня комфорту у спілкуванні між учнем, педагогом і концертмейстером залежить і результат концертного виконання. Під час сценічних виступів концертмейстер є педагогом, психологом, музикантом, артистом, партнером. Іноді його роль навіть важливіша за роль викладача, бо будь-який, навіть найвидатніший педагог, давши своєму учневі все, що може, в останній момент йде і сідає у залі, тоді як піаніст разом із солістом залишається з ним до самого завершення виконання. Тож для викладача концертмейстер має бути одноступенем і першим помічником; для учня – другом, помічником і наставником.

«Професійне виконання музичного твору надихає, емоційно насичує та духовно збагачує, що сприяє розвитку естетичної складової загальної культури слухача» [6, с. 47]. Разом з тим, цей процес суттєво впливає на естетичний розвиток самого виконавця. Формування естетичної культури та естетичного світобачення музикантів, передусім, відбувається у закладах вищої освіти. Майбутні фахівці, «мають глибоко усвідомлювати місце і роль освітніх процесів у розвитку світового духовного простору в його культурно-історичних, національних, суспільних і індивідуальних формах. Вони мають стати посередником між культурою і підростаючим поколінням» [5, с. 61].

Робота піаніста-концертмейстера із здобувачами спеціальності «Музичне мистецтво» має свої особливості та відрізняється від роботи з професійними співаками [10]. Загальновідомо, що професійні творчі спілки видатних музикантів і піаністів-концертмейстерів існують на принципах рівнозначності виконавської майстерності, досвіду концертної діяльності, ерудиції, культури. Зовсім по-іншому виглядає робота піаніста-концертмейстера зі студентами-солістами. Тут концертмейстер не обирає собі партнерів; учасники ансамблю – це студенти різних курсів із різним рівнем слухового і виконавського досвіду. Тому становлення, навчання та виховання вокаліста-початківця цілком і повністю здійснюється під керівництвом викладача вокального мистецтва.

Завдання вибору навчального репертуару, розвиток артистичних і сценічних навичок співака-початківця також вирішуються викладачем вокального мистецтва. Варто зазначити, що «допомога концертмейстера у вивченні різного музичного матеріалу під час освоєння вокально-хорових дисциплін передбачає певну інтеграцію професійних знань і спеціальних практичних вмінь та навичок студентів, необхідних для розвитку музично-педагогічної майстерності» [7, с. 139]. Якщо зобов'язати концертмейстера втручатися у питання формування вокальної техніки співака-початківця зі своїми методиками, планувати вокальні заняття і вибирати репертуар, то учню можна завдати непоправної шкоди аж до втрати голосу. При цьому у вокальному класі концертмейстер є найближчим помічником співака після педагога.

Таким чином, функції концертмейстера у вокальному класі передбачають багатовимірний підхід: залежність від ступеня вокально-технічної підготовленості соліста (індивідуальний підхід), втілення мистецьких завдань – власне виконавських, супроводжуючих, інтерпретаційних, реалізація педагогічних (навчальних), освітніх, виховних та психологічних. В результаті спільної діяльності вокаліста і концертмейстера виконання твору постає як результат творчої взаємодії, яка є в свою чергу досягненням вищого рівня сумісної виконавської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Карпенко Т. Формування концертмейстерської компетентності майбутніх педагогів-музикантів у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис. канд. пед. наук.: спец.13.00.04 теорія і методика професійної освіти. К., НПУ ім. М. Драгоманова, 2010. 21 с.
2. Молчанова Т. Мистецтво піаніста-концертмейстера: навч.пос. Львів: ЛДМА ім.. М. Лисенка, 2001. 216 с.
3. Повзун Л. Наукові і художні аспекти мистецької діяльності піаніста-концертмейстера : автореф.дис.канд.мист-ва: спец.17.00.03 музичне мистецтво. К. : ІМФЕ ім. М. Рильського, 2005. 16 с.
4. Свещинська Н. В. Особливості концертмейстерської діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. Педагогічні науки. Кропивницький, 2021. Вип. 192 с.129-132.
5. Сідорова І. Естетична культура – невід’ємний компонент духовного світу особистості. Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems, 14, 2021. 61-66.
6. Сідорова І., Науменко І., Стребкова Д. Уплив виконавської майстерності концертмейстера на професійну підготовку майбутнього педагога-музиканта.